

**K.K.T.C.'DE ÖRTÜALTı (SERA) YETİŞTİRİCİLİĞİN GELİŞİM
SÜRECİ VE SORUNLARI****DEVELOPMENT OF GREENHOUSE CULTIVATION AND ITS
PROBLEMS IN T.R.N.C.**

*Süheyla ÜÇİŞİK ERBİLEN**
*Güven ŞAHİN***

Özet:

Hızla artan dünya nüfusu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yetersiz ve dengesiz beslenme günümüz Dünya problemlerinin arasında yer almaktadır. Bunun yanında GDO'lu ürünlerin yol açtığı insan sağlığını tehdit eden ciddi sağlık sorunları da ülkeleri meşgul etmektedir. Bu nedenle farklı alanlardan araştırmacılar bu soruna eğilerek çeşitli çözüm yolları ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla örtüaltı yetiştiriciliği alternatif bir zirai faaliyet olarak önem arz etmektedir. Esasında geçmişi Roma İmparatorluğu devrine kadar uzansa da bugünkü anlamıyla örtüaltı yetiştiricilik faaliyetleri daha yakın yıllarda gelişme göstermiştir. Önceleri hobi amaçlı veya sadece zenginlere has bir faaliyet olan örtüaltı veya sera üretimi sonraları çok daha geniş kitlelere hitap edecek şekilde mevsimi ve doğal yetiştirme alanı dışında da bazı meyve ve sebzelerin yetiştirilmesine olanak verecek şekilde geliştirilmiştir. Bu çalışmada söz konusu faaliyetin ilk olarak ortaya çıkışından günümüze değin geçirmiş olduğu değişim ele alınmış ve güneşlenme süresi ve lokasyonu itibarıyla bu faaliyet için oldukça elverişli şartlara sahip olan K.K.T.C.'deki örtüaltı yetiştiricilik faaliyetleri ziraat coğrafyası kapsamında ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ziraat Coğrafyası, Örtüaltı yetiştiriciliği, Seracılık, Tarihçe, K.K.T.C.

Abstract:

Today, malnutrition that is caused by the rapidly increasing global population became one of the problems worldwide. Additionally, serious health problems that are caused by GMOs are the great concerns of the countries. Therefore, researchers from different fields are trying to find a variety solutions to this problem. Thus, greenhouse cultivation holds importance as an alternative agricultural method. In fact, historically greenhouse cultivation goes up until Roman Empire, and it has been developed in recent years. Greenhouse cultivation had started as an avocation

* Yrd. Doç. Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi İlköğretim Bölümü - K.K.T.C. suheyla.erbilen@emu.edu

** Uzm., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – İstanbul guwen_sahin@hotmail.com

or a leisure activity of only rich people. However, it expanded to a broader range of population to enable farming of some fruits and vegetables at their unnatural habitats or seasons. In this study, alterations of these processes since the day of establishment were analyzed. Greenhouse cultivation in T.R.N.C. in the content of agricultural geography has been evaluated because of its convenient conditions due to its duration of sunlight achievement and localization.

Key words: Agricultural Geography, Greenhouse Cultivation, Glasshouse, Historically, T.R.N.C.

Giriş:

Örtüaltı yetiştiricilik, cam seralar ve alçak plastik tünellerde yapılan başka bir ifadeyle çeşitli örtü malzemeleriyle kapalı bir ortamda sebze, meyve ve çiçek yetiştiriciliği olarak tanımlanabilir. Bu faaliyetle bitkilerin mevsimleri dışında da yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Örtüaltı yetiştiriciliği her türlü ışığı geçiren malzeme ile (cam, fiberglas, plastik örtüler gibi) metal ya da ahşap iskeletin üzerinin kaplanması sonucu yapılan tüm bitkisel üretim faaliyetlerini kapsamaktadır. Boru tipi seralar, cam seralar, alçak tüneller, yay çatılı, plastik örtü (branda) gibi tüm kapalı ortam yapıları örtüaltı yetiştiriciliğinin kapsamında değerlendirilen tarımsal üretim yapılarıdır.

İngilizce "Greenhouse", (Alm. Gewächshaus; Fr. Serre; İsp. Invernadero) örtüaltı yetiştiricilik faaliyetlerinin tümünü kapsamakla birlikte yetiştirilen ürünlere göre veya da kullanılan malzemeye göre de çeşitli isimlerle anılmaktadır. Glasshouse, hothouse, polyhouse, conservatory, pinery, orangery gibi isimler bunlara örnek olarak verilebilir. Ülkemizde ise "Sera" terimi yaygın bir biçimde kullanılmakla birlikte örtüaltı, ser, limonluk, cam ev gibi terimler de bu faaliyeti nitelemek için kullanılmaktadır.

Örtüaltı üretim ilk olarak Avrupa'da ortaya çıkmış, gelişimi de Avrupa ve Amerika'da gerçekleşmiştir. Özellikle tropikal bölgelerdeki hindistancevizi, ananas, kakao, kahve, hurma ve çeşitli tıbbi bitkilerle birlikte Akdeniz havzasında yaygınlık kazanan narenciye gibi türlerin (Başta portakal ve limon olmak üzere) yetiştirilmesi amacıyla dönemin ileri gelen aileleri ve araştırmacılar tarafından (Çoğu statü göstergesi ve hobi amaçlı) ilk örtüaltı yetiştiricilik faaliyetleri başlamıştır.

İlk modern örtüaltı üretim faaliyetinin cam seralarda yapılması sebebiyle tüm örtüaltı yetiştiricilik faaliyetleri seracılık olarak da adlandırılabilir gelmiştir. Seralar, her türlü teknik donanımın bulunduğu, ısıtma ve soğutma sistemleriyle döşeli, bir veya çok katlı da olabilen, makine kullanımının da yapılabildiği, bilgisayar kontrollü sulama sistemlerinin bulunduğu, ilaçlama ve gübreleme faaliyetlerinin tümünün kapalı ortamlarda yapıldığı yapılardır.

Örtüaltı yetiştiricilik konusunda sıklıkla karıştırılan bir diğer konu da “turfanda yetiştiricilik” faaliyetidir. Turfanda yetiştiricilik, pazara çıkacak ilk veya son ürünün çok basit uygulamalarla (Basit plastik örtüler, Balçova sandıkları, alçak tüneller gibi) bitkinin sadece ilkbahar donlarından korunması olayından ibarettir. Seralar ise yüksek teknolojiyle donatılmış, bir insanın içinde rahatlıkla hareket edebildiği çok daha gelişmiş kapalı bitkisel üretim tesisleridir.

Terminolojik açıdan kısaca ele aldığımız araştırmamızda örtüaltı üretim faaliyetinin ortaya çıkışını ve gelişimini inceleyerek Kıbrıs Adası üzerindeki iki devletten biri olan K.K.T.C.’deki mevcut örtüaltı üretim faaliyetlerini ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Örtüaltı Yetiştiriciliğin Doğuşu ve Gelişimi

Bu faaliyetin dünya çapındaki tarihine baktığımızda Roma İmparatorluğu dönemine kadar gerilere gittiği görülmektedir. Hatta Platon’un “Phaedon” adlı eserinde M.Ö. 5. yüzyılda örtüaltında yetiştiricilik faaliyetlerine benzeyen etkinliklerin yapıldığını ifade etmektedir (Anonim, 2009a). Yapılan araştırmalarla ilk sera örneklerine M.S. 30 civarında Roma İmparatoru Tiberius zamanında rastlanmaktadır (Anonim, 2010a). Bugün bilinen ve sera yapımında yaygın olarak kullanılan temel malzemelerden cam plakaların ve plastik örtülerin bilinmediği bu dönemde güneye bakan yamaçlarda açılan çukurların üzeri “specularium” adı verilen yağlı veya balmumu ile cilalanmış ince bezlerle veya yarı saydam olan ince dilimler halindeki mikalarla kaplanırdı. Bu faaliyetin ortaya çıkmasındaki asıl gerekçe ise İmparator Tiberius’un mevsimi haricinde de salatalık yeme konusunda bahçıvanlarına olan ısrarıdır (Anonim, 2010a).

Tiberius’un ardından bu faaliyet devam ettirilmemiş ve örtüaltı yetiştiricilik faaliyeti bir süreliğine terk edilmiştir. 1599 yılına kadar bildiğimiz anlamda örtüaltı üretim adına herhangi bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Bu tarihten sonra ise Fransız bir botanikçi olan Jules Charles tarafından Leiden (Hollanda’nın güneyinde bulunan bir şehir)’de tıbbi tropikal bitkiler yetiştirmek amacıyla ilk sera kurulmuştur (Anonim, 2007a; Anonim, 2010a). Kurduğu bu serada özellikle Afrika kökenli olan ve ağırlıklı Mısır ve Hindistan’da yetişen demirhindi (*Tamarindus indica*) adlı baklagiller familyasından bir ağaç türünü yetiştirmek istemiştir. Meyvelerinden elde edilen içeceğin şifalı olduğu gerekçesiyle o dönemlerde yoğun ilgi görmekte olan bu tür Avrupa pazarlarına çok uzak yerlerden ve oldukça yüksek fiyatla geldiğinden J. Charles bu bitkiyi seralarda yetiştirme yoluna gitmiştir. Serasında yetiştirdiği bir diğer bitki ise tatula (*datura / thornapple*)’dır (Anonim, 2010b). Ayrıca Amerika’nın keşfinden sonra buradan Avrupa’ya pek çok yeni meyve ve sebze getirilmiş, oldukça pahalı olan bu ürünlerin yetiştirilmesi için arayışlar başlamıştır ki bu da örtü seraların ve diğer örtüaltı üretim tiplerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

17. yüzyılın başlarında (1619) Soloman de Caus adında bir başka Fransız tarafından bu sefer de bazı sıcak bölge meyvelerinin Avrupa'da da yetiştirilmesi arzusuyla çok daha geniş seralar yapılmıştır. Son derece biçimsiz ve bir o kadar kullanışsız bu seralarda amaç portakal yetiştirmektir ve bu esnada ağaçları Avrupa'nın kuzeyindeki iklim şartlarını da düşünerek dondan korumaya çalışmıştır. Soloman de Caus bu amaçla Heidelberg (Almanya / Baden – Württemberg eyaletinde bir şehir)'de 340 portakal ağacının bulunduğu ilk serayı inşa etmiştir (Anonim, 2010a).

Tarih boyunca çeşitli örnekleri bulunan farklı özellikteki seraları ele alacak olursak:

1.1. Orangery:

Bu yapılar 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Avrupa'da varlıklı aileler tarafından konutlarının bir parçası olarak sıkça tercih edilmiştir (Anonim, 2010c). Bu yapılar günümüzdeki seralara benzememekle birlikte modern seracılık faaliyetlerinin ilk örneklerini teşkil etmektedirler. Oldukça gösterişli olan bu yapılar günümüzde dış süslemeleri ve sergi amaçlı düzenlemeleriyle farklı şekilde değerlendirilmektedir. Zenginlik ve prestij göstergesi olan bu yapılarda çeşmeler, fiskiyeler, mağaralar, havuzlar, oyun alanları ile portakal ağaçlarıyla birlikte diğer narenciye ağaçları da bulunmaktaydı.

Bu yapılara ait ilk örnekler 1545'te İtalya'da (Padua) rastlanmaktadır. "Sekiz Yıl Savaşı"ndan sonra başta Fransa, Almanya ve Hollanda olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde bu yapılar hızla yayılmaya başlamıştır. Zengin tüccarlar Avrupa'ya dönerken beraberlerinde getirdikleri portakal, muz ve nar başta olmak üzere sıcak ülke meyvelerini bu yapılarda yetiştirmeye başlamışlardır. Böylelikle tropikal bölgelerden pahalıya gelen farklı meyve ve sebzelere kolaylıkla ve ucuza temin edebiliyorlardı. Zaman içerisinde Avrupa'nın kraliyet aileleri başta olmak üzere hemen hemen tüm varlıklı asil aileleri saraylarının, şatolarının, malikanelerinin bir bölümünde seralar tesis etmeye başlamıştı. Bu döneme ait en büyük ve bir o kadar gösterişli örnek Versaille Sarayı'na ait orangery idi. Jules Hardouin-Mansart tarafından (1686), XIV. Louis adına 3.000 portakal ağaçlık devasa bir yapı tesis edilmiştir. Bugün binlerce ağaç (Özellikle portakal) tahta kutular içerisinde yetiştirilmeye devam etmekte ve dekoratif amaçla kullanılmaktadır. Birleşik Krallıkta bu yapılara ait ilk örnekler ise 1761 yılında Kensington Sarayı'nda inşa edilmiştir (Anonim, 2010c).

1.2. Pineries (Pinery):

Pineries adı verilen ve özel olarak ananas yetiştirilmek üzere ananas çukuru (Pineapple pits) adı verilen yerlere veya büyük çömleklere ananas fidesi dikilmek suretiyle söz konusu meyve tuğla duvarlı ve cam tavanlı tasarlanmış bu yapılarda yetiştirilmeye başlanmıştır. 1493'te Yeni

Dünya'daki Guadalupe Adası'nda Kristof Kolomb tarafından keşfedilen ananasa (Hint Çamı, Piña de Indes) adı verilmiş ve ilk kaşiflerle birlikte Avrupa'ya getirilen bu tropikal meyve çok pahalı ve az bulunduğundan sadece seçkin sınıf tarafından tüketilebiliyordu. Bununla birlikte Avrupalılar tarafından beğenilen ve yoğun talep gören bu meyvenin yetiştirilmesi için çok uğraşlar verilmiş ve nihayet zengin tüccarların finanse ettiği bahçe mimarları ve botanikçilerin işbirliği ile özel yapılarda bu lezzetli meyvenin yetiştirilmesine başlanmış olup Hollanda'da ilk olarak 1687'de Avrupa'nın ilk ananası (*Ananas comosus*) yetiştirilmiştir (Campbell, 2005). Birleşik Krallıkta ise 34 yıl sonra Henry Telende tarafından Richmond'da ilk olarak bir pinery tesis edilerek ananas yetiştirilmiştir (Anonim, 2009b).

Her ne kadar ilk seralar Avrupa'da ortaya çıkmış olsa da ticari anlamda üretimin yapıldığı ilk seralar 18. yy.'da Amerika'da kurulmuştur (Bayraktar, 1964). Amerika'nın örtüaltı yetiştiricilik tarihine baktığımızda ilk sera Bostonlu zengin bir tüccar olan Andrew Faneuil tarafından 1737'de inşa edilmiştir. Daha sonra A.B.D.'nin ilk başkanı George Washington, Virginia'da özellikle ananasa olan düşkünlüğünden ötürü "Pineries" (Pinery) adı verilen yapılar tesis ettirmiştir. 1835'te bu seralar tamamiyle yanmış, 1897'de yeni seralar kurulmuştur (Anonim, 2011a). 1825 yılından sonra örtüaltı üretim A.B.D.'de oldukça yaygınlaşmış, günümüzde Alaska'dan Kaliforniya'ya kadar ülkenin hemen her eyaletinde örtüaltı yetiştiricilik yapılmaktadır.

Örtüaltı yetiştiricilik tarihindeki en önemli gelişmelerden biri ise I. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanan bu üretim faaliyetinin II. Dünya Savaşı'nın ardından daha da hızlanarak gelişmesine bağlı olarak 1960'larda ilk defa Japonya'da plastik örtülerin kullanılmasıyla yaşanmıştır (Jensen, Malter, 1995: 21). Cama alternatif olarak daha ucuz olan plastik örtüler Japonya'dan önce Kuzey Amerika'ya oradan da Avrupa'ya yayılmıştır. Cam seraların aksine plastik örtülerin kullanıldığı bu yapılar çok kısa sürede hızla yayılmıştır. İlk ortaya çıktığı Japonya'da sadece 5 yıl sonra (1965) 5.205 ha.'lık cam seraya karşılık 42.924 ha.'lık plastik örtüyle kaplı saha karşımıza çıkmaktadır (Güven, 1981: 52). Günümüzde örtüaltı üretim Kanada'dan Romanya'ya; İspanya'dan Japonya'ya kadar çok geniş bir alanda yapılmakla birlikte söz konusu bu faaliyetin en randımanlı yapıldığı yerler 30 – 40° kuzey ve güney enlemleri arası ile Akdeniz Havzası ülkeleridir. Buradan hareketle bizde örtüaltı yetiştiricilik adına büyük bir potansiyele sahip doğu Akdeniz'in en büyük adası olan Kıbrıs Adası'ndaki K.K.T.C.'nin bu alandaki mevcut durumunu ortaya koymaya çalıştık.

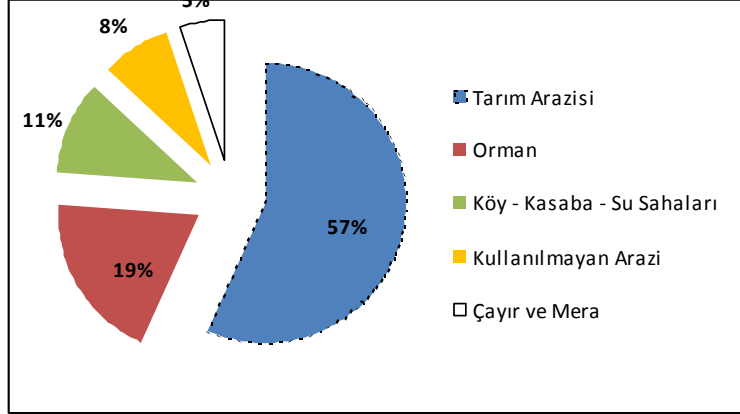
2. K.K.T.C.'de Örtüaltı Yetiştiricilik Faaliyetlerine Etki Eden Fiziki ve İktisadi Faktörler

9251 km²'lik yüzölçümüyle Akdeniz'in 3. büyük adası olan Kıbrıs'ın üzerinde kurulmuş olan iki devletten birisi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

(3242 km²)'dir. Adanın matematik konumuna baktığımızda 34° 33' – 35° 42' kuzey enlemleri ile 32° 16' – 34° 36' doğu boylamları arasında yer almakta olup örtüaltı yetiştiricilik adına en ideal alanda yer aldığını söyleyebiliriz.

Kıbrıs Adası'nda 1970'lere kadar temel iktisadi faaliyet tarımdı. Buna bağlı olarak bu dönemde nüfusun 1/3'ü zirai faaliyetlerden geçimini sağlamakta olup aynı zamanda toplam ihracatın %70'ini de tarımsal ürünler oluşturmaktaydı. Tarım sektörü o tarihlerden günümüze kadar başta turizm ve hizmet sektörleri karşısında sürekli gerilemiş olsa da günümüzde hala adından söz ettirmektedir. Nüfusun 1989'da %27.6'sı, 1996'da %21.2'si, 2004 yılında %13'ü tarım alanında istihdam edilirken 2008 yılına geldiğimizde çalışan kesim içerisinde tarım ile uğraşan nüfusta çarpıcı bir düşüş gözlenmiş, toplamda 91223 olan çalışan nüfusun sadece %3.5'i (3171 kişi) tarımla geçimini sağladığı tespit edilmiştir.

K.K.T.C.'de zirai faaliyetler başta kurak iklim şartları ve su sıkıntısı olmak üzere dağlık arazilerin nispeten geniş yer kaplamasından da ciddi biçimde etkilenmektedir. Bu durum ülkedeki zirai faaliyetlerin ana hatlarını da belirlemiştir. Ülkede kurak ve yarı kurak merkezi kısımlarda tahıl ürünleri (buğday, arpa, yulaf) yetiştirilmekte olup kıyı kesimlerde ekseriya sebze ve meyve özellikle de turunçgil yetiştiriciliği mevzubahis olmaktadır. K.K.T.C.'de topografya şartları ziraatı önemli ölçüde etkilemektedir. Ülkenin en yüksek kütlelerini oluşturan Beşparmak Dağları'ndan (Zirvesi 1024 m.) taşınarak kıyılarda biriken volkanik kökenli malzemeler verimli kıyı ovaları oluşturmuştur. Oldukça dar olan bu kıyı ovaları sulu ziraata açıldığı takdirde önemli bir gelir kaynağı haline gelecektir. 2008 yılı itibarıyla ülkede 1870689 da.'lık alanıyla tarım alanları ilk sırada yer almaktadır (Şekil 1). Fakat aynı yıl yaklaşık yarısı yani 692217 da.'lık kısmı ekilmiş ve bu alanında sadece %10'luk kesiminde sulu tarım yapılabilmektedir. 643230 da.'lık alanıyla ormanlar ikinci, 352524 dekar ile de köy, kasaba, dere ve gölet gibi su alanlarının kapladığı sahalar üçüncü sırada yer almaktadır.

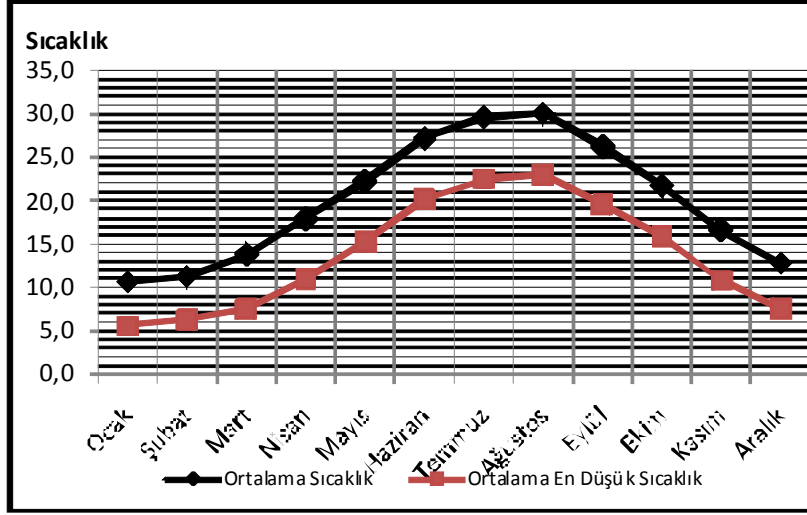
Şekil 1: 2008 Yılı İtibariyle K.K.T.C.'de Arazi Dağılımı
(Kaynak: K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı.)

Ülkedeki örtüaltı üretim faaliyetlerine geçmeden önce K.K.T.C.'nin örtüaltı yetiştiricilik faaliyetlerine etki eden fiziki ve iktisadi coğrafya şartlarını ele almak yerinde olacaktır.

2.1. Fiziki Faktörler:

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 3242 km²'lik yüzölçümüyle adanın yaklaşık %35'lik kısmını kaplamaktadır. Konum itibariyle orta kuşakta yer alan adada tipik Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Bu iklimin bilinen ve en yaygın tanımı ise yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlıdır. Sıcaklık şartları bakımından ülke durumunu ele aldığımızda en soğuk ayın ortalama sıcaklık değeri Lefkoşa'da 13°C olup en sıcak ayın ortalaması 29.5°C'dir (Gözenç, Günal ve ark., 2006: 154). Kışın ülkede sıcaklık 0°C'nin altına inmemektedir (Şekil 2).

Şekil 2'de de görüldüğü gibi Lefkoşa'daki meteoroloji istasyonuna ait yedi yıllık ortalama değerlere baktığımızda sıcaklığın yılın herhangi bir zamanında 5°C'nin altına inmediği görülmektedir (En düşük Ocak ayında 5.6°C). Yıl boyunca ortalama sıcaklığın 20°C civarında izlediği şehirde en yüksek sıcaklık Temmuz ayında ortalama 36.6°C şeklinde hesaplanmış olup ortalama en yüksek sıcaklık ise 26.2°C'dir. Ortalama en düşük sıcaklık eğrisinin yıl içerisindeki seyrine baktığımızda sıcaklık şartlarının örtüaltı yetiştiriciliği için ne kadar ideal olduğu göze çarpmaktadır. Bu şekliyle örtüaltı üretimde en büyük mali külfeti oluşturan ısıtma sorunu tamamiyle ortadan kalkarak ısıtmasız seracılık açısından oldukça ideal şartlar sağlayabileceği aşikardır.

Şekil 2: Lefkoşa – Ercan Havaalanı Meteoroloji İstasyonu Verilerine Göre 2003 – 2010 Arası Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri (°C)
(Kaynak: <http://www.havaturkiye.com/>)

Örtüaltı üretime etki eden en önemli iklim elemanlarından birisi de rüzgardır. Rüzgar, örtü malzemesinin seçiminden iskelet malzeme ve yapısına hatta seranın konumuna kadar pek çok açıdan etkili bir faktördür. Bu nedenle örtüaltı üretim faaliyetlerinde yörenin rüzgar yönü ve şiddeti iyi bilinmelidir. Ercan Havaalanındaki istasyondan alınan verilere göre bölgede hakim rüzgar yönü batı olup (%42) rüzgarın hızı saatte ortalama 13.6 km.'dir. Diğer iklim parametrelerinden özellikle dolu olayı cam seraların tesisinde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir unsurdur. Şiddetli ve iri taneli meydana gelen dolu olayı cam seralar başta olmak üzere örtüaltı üretimi baltalayan hatta afet boyutlarına varan bir doğa olayıdır. Bölge bu açıdan da oldukça elverişli hava şartlarına sahiptir zira uzun bir döneme dair gözlemler neticesinde yılda toplam 1.8 gün donlu gün olarak kayıtlara geçmiştir (K.K.T.C.M.D.M., 2010).

Örtüaltı üretim çoğu zirai faaliyette olduğu gibi yağış veya su olmadan söz konusu olamaz. Yağışın yetersiz olduğu, su kaynaklarına uzak yerlerde randımanlı bir örtüaltı üretim mümkün olamayacaktır. Ülkenin yaz döneminde bütünüyle alçak basıncın etkisi altında olması şiddetli kuraklıkların yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Ülkenin ortalama yıllık yağış toplamınının 402.8 mm. olduğunu göz önüne alacak olursak bu durumun zirai faaliyetler için göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husus olduğu ortaya çıkmaktadır (K.K.T.C.M.D.M., 2010). Beşparmak Dağları'nın kuzey yamaçlarında yıllık yağış toplamı 600 mm.'ye yaklaşırken merkezi kesimlerde 450 mm.'nin de altına iner (Gözenç, Günel ve ark., 2006: 155). Kuraklık etkisini Temmuz ve Ağustos aylarında artırmakta, yıl içerisinde de

genel olarak Mayıs – Eylül arası kurak geçmektedir. Aynı zamanda sera topraklarının açıkta üretimdekine kıyasla daha çabuk tuzlanması iyi nitelikte sulama suyunun varlığını mecburi kılmaktadır.

Örtüaltı yetiştiricilik faaliyetleri topografik şartlardan önemli ölçüde etkilenmemektedir. Arazi şartlarının uygunluğu nispetinde sera büyüklüğü ayarlanabilir olup arazinin engebeli ve tarım alanlarının dağınık olduğu yerlerde özellikle alternatif bir uygulama olarak tercih edilebilmektedir. Bu kapsamda zaten matematik konum itibarıyla uygun bir konuma sahip ülkenin arazi şartları da göz önünde bulundurulduğunda örtüaltı üretim faaliyetlerinin yoğun olarak yapılabileceği söylenebilir. Bununla birlikte örtüaltı üretim faaliyetlerinde eğim göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husustur. Yapı içerisinde zemindeki %1.5 – 2 civarındaki eğim muhafaza edildiği takdirde karık sulama yapılabilir hale gelmektedir (Sevgican, 1999: 47). Bakı faktörü de örtüaltı üretimde göz önüne alınması gereken bir faktördür. K.K.T.C. için özellikle güneye bakan yamaçlar güneşlenme süresi için çok daha elverişlidir.

2.2. İktisadi Faktörler:

Seracılık faaliyeti içerisinde iktisadi faktörlerden toplam üretim maliyetinin yaklaşık %70 – 80'lik kısmını oluşturan enerji ilk sırada yer almaktadır. Isıtılmalı seralarda ne ile olursa olsun iç ısının kontrolü ve muhafazası en önemli unsurdur. Bu amaçla ısı kaynağı olarak jeotermal kaynaklardan, kaloriferli ısıtma sisteminden, basit sobalardan ve hatta seranın ortasında bir varil içerisinde yakılan odun ve organik artıklardan yararlanılmaktadır. K.K.T.C.'nin gerek matematik konum itibarıyla ve buna bağlı iklimik şartlardan ötürü ısıtmaya fazlaca gerek duyulmaması gerekse ekonomik sebeplerden ötürü sera içi ısıtması oldukça basit yöntemlerle yapılmaktadır (Foto 1).

Bir diğer önemli unsur pazar şartlarıdır. Ülkede kışları dahi sıcaklık şartlarının elverişli olması yılın büyük bir bölümünde üretimi mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte örtüaltı üretimde maliyetin açıkta üretime kıyasla fazla oluşu buna bağlı olarak pazarlara bu ürünün daha yüksek fiyattan sürülmesi önemli bir faktördür. Örneğin ağırlıkla Lefke'de üretilen muzun yurtdışından çok daha ucuza gelerek pazarlara sunulan muzla rekabet edememesinden ötürü üretimi her geçen yıl biraz daha azalmaktadır. Ayrıca örtüaltı üretim alanları ve tüketim merkezlerine yakınlıkta hem maliyete hem de ürünün kalitesine etki edebilecek önemli bir diğer unsurdur.

Bir diğer önemli unsur örtüaltı üretimde ihtiyaç duyulan gübre ve ilaçlama malzemelerinin ihtiyaç duyulduğunda yakın çevreden kolayca temin edilebilecek şekilde olması maliyet ve randımanlı bir üretim açısından oldukça önemlidir. Bunlara ek olarak belirtilmesi gereken önemli bir diğer unsur ise işçidir. Örtüaltı üretim, zirai faaliyetler içerisinde en fazla bilgi

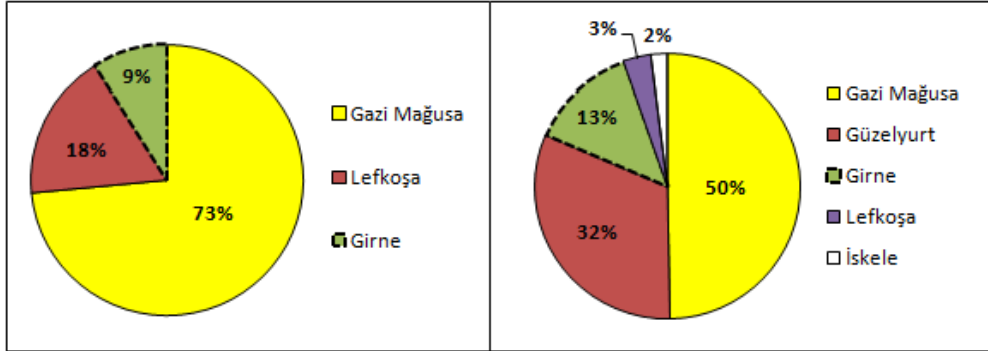
birikimi ve deneyim isteyen üretim biçimidir. Aynı ürünü açıkta yetiştirmek ile kapalı bir ortamda yetiştirmek arasındaki farklar göz önüne alındığında çiftçinin bu konuda belli bir bilgi birikimine sahip olması gerektiği aşikardır. Ayrıca serada tüm işler el yordamıyla yapıldığından başka bir ifadeyle sera içerisinde basit birtakım araç gereçler dışında makineleşme söz konusu olmadığından işçi ayrıca göz önüne alınması gereken bir durumdur. Elbette bu durum beraberinde örtüaltı üretimde en azından temel bilgileri vermek üzere birtakım etkinliklerinde yapılmasını gerektirmektedir. Tarım Bakanlığı, Tarım İl ve İlçe Müdürlüklerince basım – yayın işleri ve konuda uzman kişilerce yapılacak seminer niteliğindeki eğitimler bu açıdan yararlı olacaktır.

3. K.K.T.C.'de Örtüaltı Üretimin Coğrafi Dağılışı

Konum itibarıyla tropikal ve subtropikal ürünlerin yetiştirilebildiği aynı zamanda yıl genelinde yapılabilen zirai faaliyetler sonucunda tarım ülkenin temel iktisadi faaliyeti haline gelmiştir. Söz konusu bu temel iktisadi faaliyet içerisinde örtüaltı yetiştiricilik ise nispeten ülkenin en yeni ve en fazla üzerinde durulması gereken koludur. Zira ülke örtüaltı yetiştiricilik açısından önemli bir potansiyele sahip olmakla birlikte başta su sorunu olmak üzere birtakım önemli sorunlar halledilerek tarımın bu kolunun daha ciddiyle ele alınması gerekmektedir.

Adada örtüaltı üretim faaliyetleri 1960'ların ikinci yarısında başlamış olup genel itibarıyla Rum çiftçiler tarafından yapılıyordu. 1970'lerde duraksayan örtüaltı yetiştiricilik faaliyetleri 1980'lerde yavaş yavaş toparlanma eğilimine girmiştir. Ülkedeki örtüaltı yetiştiriciliğinin dağılımına baktığımızda kuzeyde Girne, merkezi kesimde Lefkoşa ve doğuda Gazi Mağusa'da yoğunlaştığı görülmektedir. Örtüaltı üretim faaliyetlerinin dağılımındaki değişimi bölgeler bazında ele alacak olursak 1998 yılında 1.027.900 m² örtüaltı üretim alanıyla Gazi Mağusa ilk sırada yer almaktaydı (Şekil 3). Bölgede Gönendere (537.750 m²) ve Gazi Mağusa A Bölgesi 1 (324.000 m²) örtüaltı üretimin yoğunlaştığı merkezlerdir. Yine aynı yılda 245.258 m² ile Lefkoşa ikinci Girne ise 125.250 m²'lik üretim alanıyla üçüncü sırada yer almaktaydı. Güzelyurt, Girne'de ise Doğu Girne ve Boğaz örtüaltı üretimin en sık görüldüğü yerlerdir (K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı).

¹ Gazi Mağusa A Bölgesi ve B Bölgesi; Doğu Girne ve Batı Girne gibi ayrımlar K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı tarafından yapılan bir ayrımdır.

Şekil 3: K.K.T.C.'nin 1998 ve 2008 Yıllarına Ait Örtüaltı Üretim Alanlarının Dağılımı

(Kaynak: K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı, İstatistik ve Planlama Şubesi)

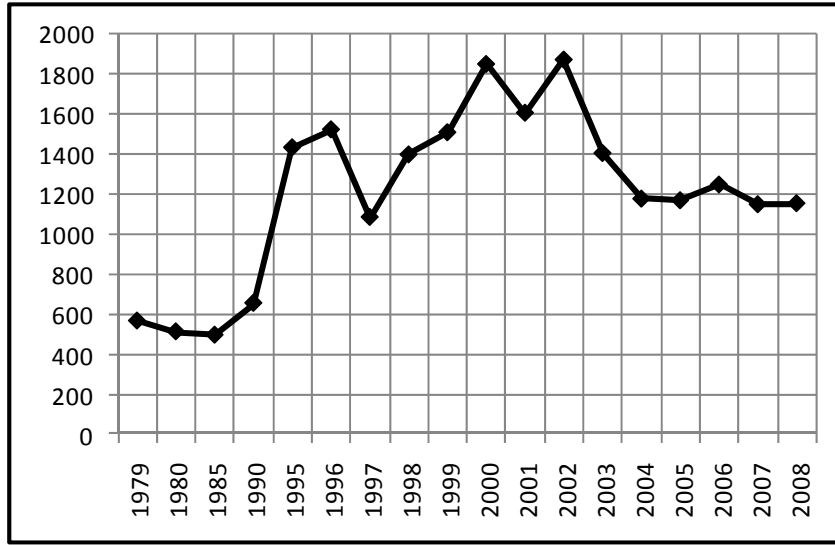
2008 yılına geldiğimizde üretimin bölgeler bazında değişmediği fakat bazı ilçelerde azalırken bazı yerlerde hızlı denebilecek bir gelişimin içinde olduğu gözlenmektedir. Gazi Mağusa'da örtüaltı üretim alanlarının daraldığı gözlenirken diğer bölgelerde bir artış söz konusudur. 2008'de Gazi Mağusa 573.000 m² ile yine ilk sırada yer almakla birlikte 365.300 m²'lik örtüaltı üretim alanıyla Güzelyurt onu takip etmektedir. Bu bölgelerimizi sırasıyla Girne (152.212 m²), Lefkoşa (39.000 m²) ve İskele (23.300 m²) izlemektedir. Genel olarak dağınık bir yapı gösteren örtüaltı yetiştiriciliğin son yıllarda ülke genelinde yaygınlaşmaya başladığı gözlenmektedir. Yeni yerler üretime dahil olurken (Lefke, Yeni Erenköy gibi) bazı yerlerde ise tamamiyle terk edilmiştir (Boğaz, Mehmetçik gibi).

4. K.K.T.C.'de Örtüaltı Üretim Yapıları ve Yetiştirilen Ürünler

K.K.T.C.'de örtüaltı üretim faaliyetleri ağırlıklı ısıtmasız seralarda ve tünellerde yapılmaktadır. Tünellerdeki üretimde çoğunlukla turfandacılığında yapıldığı alçak tünellerde gerçekleşmektedir. Turfandacılık, pazara ilk ve son çıkacak ürünün doludan korunması amacıyla plastik örtülerle korunması şeklinde gerçekleşmektedir. Seralar ağırlıklı plastik örtülü, ahşap veya metal konstrüksiyonlu yapılar olup bitkisel üretimin en fazla yapıldığı yapı tipleridir. Ülkede oldukça az olan cam seralara ait istatistiki veri bulunmamakla birlikte toplam içindeki payının oldukça düşük olduğu gözlenmiştir.

Örtüaltı üretim ile ilgili ülkedeki ilk istatistiki veriler 1979 yılında derlenmeye başlamıştır. Bu verilerden yola çıkarak ülkedeki toplam örtüaltı alanında yıllar itibarıyla ciddi dalgalanmalar gözlenmektedir (Şekil 4). Toplam alanın minimum 376 da.'ya kadar gerilediği 1981 yılıyla maksimum 1.873 da.'a kadar çıktığı 2002 yılına değin 29 yıllık süreç içerisinde kapalı ortam ekim alanları sürekli genişleyip daralmıştır (T.Y.Ü., 2009). Bununla

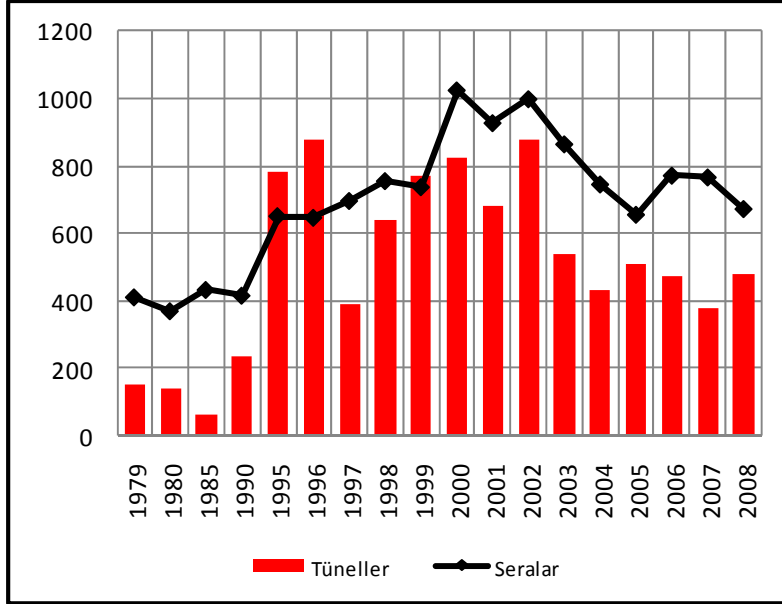
birlikte iklimatik şartlardan ötürü zaten az sayıda olan ısıtmalı seralar neredeyse tamamıyla ortadan kalkmıştır. Tatlısu ve Girne civarındaki seralarda ise deniz üzerinden ısıtmanın yapıldığı yapılarda ise Türkiye'den ithal edilen Sibiryaya menşeli I. sınıf kömürler kullanılmaktadır. Alçak tünellerin sayısında da önceki yıllara oranla bir azalma gözlenirken 1990'ların ortalarından itibaren artışa geçen yüksek tüneller son yıllarda birkaç katlık artışla en hızlı gelişimi gösteren örtüaltı yapılarıdır.

Şekil 4: Yıllar İtibariyle K.K.T.C.'de Örtüaltı Üretim Alanları (da.)
(Kaynak: K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı.)

2008 yılına gelindiğinde toplam ekilebilir alan içerisinde %0.06'lık bir paya sahip olan örtüaltı yetiştiriciliği, aynı yıl ekilen alanların ise sadece %0.16'sını kapsamaktadır. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere zaten istikrarlı bir kapalı ortam yetiştiriciliğinin olmadığı ülkede var olan yapılarda oldukça sınırlı düzeydedir.

Toplam örtüaltı yetiştiricilik alanlarındakine benzer bir dalgalanma sera ve tünellerde de gözlenmektedir (Şekil 5).

Şekil 5: Yıllar İtibariyle K.K.T.C.'de Sera ve Tünellerin Kapladıkları Alan (da.)
(Kaynak: K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı.)

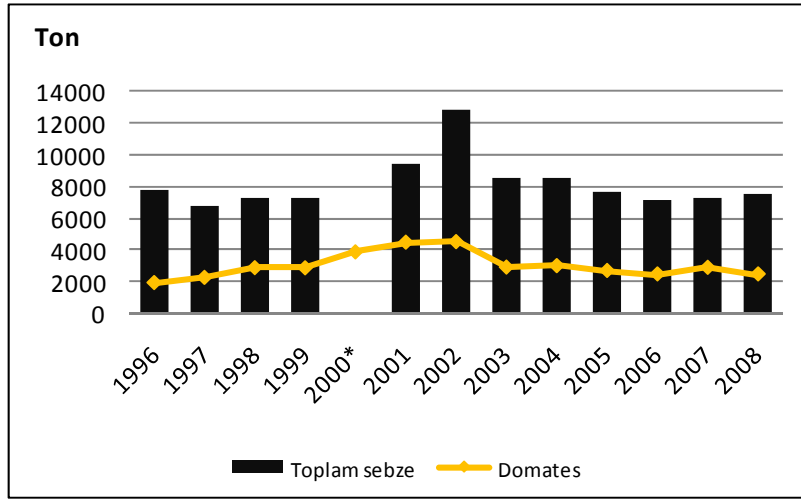
Şekil 5'te de görüldüğü üzere her iki örtüaltı üretim yapısında da alansal olarak ciddi değişimler gözlenmektedir. 1979 yılı itibariyle toplamda 410 da.'lık bir alan kaplayan seralar 1991 yılına kadar 400 da.'ın altında kalmış, 1999 yılında ilk olarak 700 da.'ı aşmış (736 da.) ve tarihteki en yüksek değeri olan 1.024 da.'a (Bunun sadece 7 da.'ı ısıtmalı) da ertesi yıl ulaşabilmiştir (T.Y.Ü., 2009). Bu tarihten sonra bir daha hiçbir zaman bu değeri aşmadığı gibi sera alanlarının genel anlamda bir gerileme eğiliminde olduğu gözlenmektedir. 2008 yılı itibariyle seraların durumuna baktığımızda 672 da.'lık bir alan kaplayan seraların tamamı ısıtmasız olup bir önceki yıla göre %12'lik bir azalma olduğu hesaplanmıştır.

Tünellerin durumuna baktığımızda ise seralarda olduğu gibi tünellerin kapladıkları alanlarda da yıllar itibariyle büyük değişimler gözlenmektedir. Buna ilaveten 2005 – 2008 arasındaki devreyi bir kenara bırakacak olursak sera alanlarının genişleyip daralması durum tüneller alanlarıyla paralellik göstermektedir. Oysa 2005 – 2008 arasında sera alanları genişledikçe tüneller alanları daralmış aynı şekilde sera alanları daraldıkça tüneller alanları genişlemiştir.

Tünellerde yapılan üretim genelde turfandacılık olarak da bilinen ve pazara ilk ve son olarak çıkacak ürünü oldukça basit usullerle (plastik örtülerle kaplamak gibi) don olayından korumak için yapılan alçak tüneller ile özellikle alanını son dönemlerde genişlemeye başlayan yüksek tünellerde gerçekleştirilmektedir. Alçak tüneller ülkede 1989 yılına kadar 100 da.'nın

altında kalmış, 1996 yılına kadar düzenli bir şekilde alanı genişlemiş (848 da.) fakat bu yıldan sonra bir daha bu değere asla ulaşamamakla birlikte alanı sürekli dalgalanmalar göstermiştir. Hemen ertesi yıl alçak tünellerin alanı ciddi oranda daralarak 251 da. Olmuş, zamanla 700 da.'ya yaklaşırsa da (2000'de 699 da.) bir daha alanı bu kadar genişleyememiştir. Başta çok sınırlı bir alanda tesis edilen yüksek tüneller 1997 yılına kadar fazlaca yaygınlaşmamış ve bir önceki yıla göre 4 katından fazla bir artış göstererek 136 da.'a ulaşmıştır (1996'da 29 da.). Son yıllarda alanını daha da genişletmeye başlayan yüksek tüneller özellikle Gazi Mağusa ve Güzelyurt'ta görülmektedir.

K.K.T.C.'de modern ve kompleks örtüaltı üretim yapıları bulunmamasıyla birlikte az da olsa teknik donanıma sahip seralar bulunmaktadır. Bununla birlikte ülkeye yurtdışından çok daha ucuza gelen örtüaltı ürünleri söz konusu bu tarımsal faaliyetin günden güne terk edilmesine ve yeni yatırımların yapılmamasına neden olmaktadır.

Şekil 6: Yıllar İtibariyle K.K.T.C.'de Toplam Sebze ve Domates Üretimi (Ton)
(Kaynak: K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı, İstatistik ve Planlama Şubesi.)

*: 2000 yılına ait toplam sebze üretimi belirtilmemiştir.

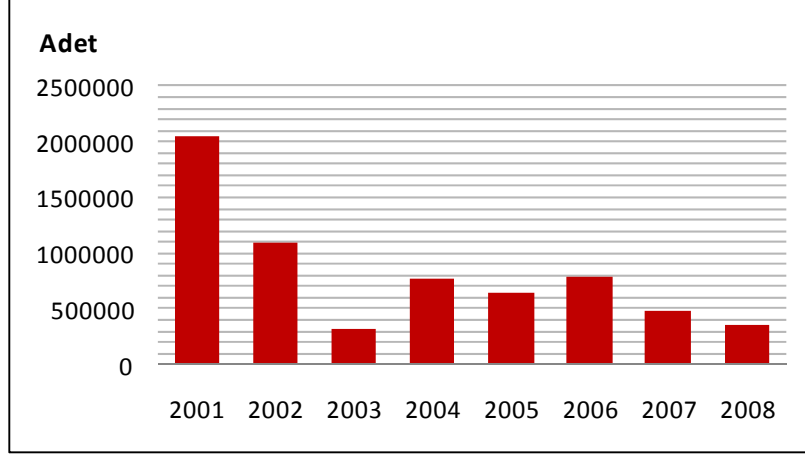
Ülkede örtüaltında yetiştirilen ürünlerin mevcut durumuna baktığımızda ise yüksek gelir sağlayan yazlık sebzeler ağırlıkta olmakla birlikte kesme çiçek ve salon süs bitkileriyle az miktarda meyve üretimi de söz konusudur. 2008 yılında toplam 7.566 tonluk sebze üretiminde 2.441 tonla domates ilk sırada, 2.074 tonla karpuz ikinci ve 2.045 tonla da hıyar üçüncü sırada yer almaktadır. Yetiştirilen diğer sebzeler ise patlıcan, fasulye, kavun, biber ve kabaktır. Aynı yıl toplam sebze üretiminin %67'si (5.068

ton) seralarda gerçekleşmiş geri kalan üretim ise alçak ve yüksek tünellerde yapılmıştır (T.Y.Ü., 2009).

Toplam örtüaltında yetiştirilen içerisinde çoğunluğu teşkil eden sebzelerin ülkedeki üretimine baktığımızda her mevsim rağbet gören ve çok geniş bir kullanım alanına sahip domatesin %32.2'lik payıyla en fazla yetiştirilen sebze olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte ülkede örtüaltı üretim yapıldığı sahaların yıldan yıla azalmasına paralel olarak toplam sebze üretiminde de ciddi bir azalma söz konusudur (Şekil 6).

K.K.T.C.'de yıllar itibariyle toplam sebze ve sebzeler içerisinde en fazla yetiştirilen domatesin yıllara göre üretim durumunun gösterildiği şekil 6'dan da anlaşılacağı üzere üretimdeki dalgalanma örtüaltı üretim yapılarının alan genişliğine paralellik göstermektedir. Bununla ilişkili olarak 2002 yılında üretim alanlarının en geniş olduğu zamanda toplam üretimde de ciddi bir artış gözlenmektedir. Bununla birlikte ülkede sera çiftçisi devletten yeterli destek alamadığından ve dışarıdan daha ucuza gelen ürünlerle rekabet edemediğinden bu faaliyeti terk etmektedirler. 2008 yılındaki çok az bir artışı göz ardı edecek olursak 2002 yılından itibaren ülkede toplam üretimde de sürekli bir azalma gözlenmektedir. Bunda ülkedeki pek çok sera yapım malzemesinin dışarıdan getiriliyor olmasının ve kaliteli tohumluk sorununun da etkili olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Çiçek üretimine baktığımızda tamamı seralarda üretilen kesme çiçek ve salon süs bitkilerinin üretimi 2008 yılı itibariyle 350.000 adet olarak gerçekleşmiştir. K.K.T.C.'de çiçek üretimi Güzelyurt ve Girne kazalarında yapılmakta olup 180.000 adet üretimiyle Lefke (Güzelyurt) ilk sırada 170.000 adetle Girne Batı onu takip etmektedir. Ülkede çiçek yetiştiriciliğine (Florikültür) baktığımızda ilk olarak istatistiki verilerin tutulmaya başlandığı 2001 yılından günümüze kadar geçen sürede ciddi ölçüde değişimlerin yaşandığı gözlenmektedir (Şekil 7).

Şekil 7: Yıllar İtibariyle K.K.T.C.'de Örtüaltı Çiçek Üretim Miktarı (Adet)
(Kaynak: K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı, İstatistik ve Planlama Şubesi)

Şekil 7'de de görüldüğü gibi 2001 yılında yapılan ilk sayım sonucunda ülkede 2.050.000 adet çiçek üretildiği tespit edilmişken bir daha bu değeri yakalayamadığı aksine ciddi oranlarda gerilediği gözlenmektedir. En düşük değerine ise 325.000 adetlik üretimiyle 2003 yılında rastlanmaktadır. Bu tarihten itibaren zaman zaman küçük ölçekte artışlar gözlenirse de son yıllarda yine gerileme eğiliminde olup 2008'de ikinci ciddi gerilemesini yaşayarak 350.000 adet çiçek üretimi gerçekleşmiştir. Ülkede çiçek üretimindeki bu gerileme de bakımının zorluğu, yaşanan pazar sıkıntısı, ürün fiyatlarının yüksekliği etkili olmuştur. Bununla birlikte ülkede ciddi miktarlarda çiçek ithalatı söz konusudur. Çiçek yetiştirilen alanların durumuna baktığımızda ise 2001 yılında toplam çiçek üretiminin %57'sini (1.170.000 adet) karşılayan Gazi Mağusa'da zamanla çiçek üretimi yerini pazarı daha geniş olan yazlık sebzelere terk etmiş, 2004 yılında 150.000 adetlik üretimin ardından kazada çiçek üretimi tamamen bırakılmıştır.

Ülkedeki mevcut örtüaltı meyve üretiminin durumuna baktığımızda ise sadece muz ve çilek üretiminin yapıldığını görmekteyiz. Bununla birlikte üretim çok düşük olduğundan resmi istatistiklere konu olmamaktadır (Önceleri yıllık 55 – 60 ton arası üretim söz konusu iken günümüzde bu miktarın çok altındadır). Son yıllarda dışarıdan gelen ucuz muzla rekabet edemeyen yerli üreticiler yavaş yavaş bu faaliyeti terk etmektedirler. Üretim ağırlıklı olarak Yeşilirmak ve Yedidalga köylerinde yapılmaktadır. Çilek üretimi ise ekseriya Lefke ve Güzelyurt'ta gerçekleşmekte ve son yıllarda artış eğilimindedir (Yıllık 200 ton civarında üretim gerçekleşmektedir).

5. K.K.T.C.’de Örtüaltı Üretimde Karşılaşılan Sorunlar

Ülkede örtüaltı üretimde karşılaşılan başlıca sorun uygulanmakta olan ambargodan ötürü gerek sera yapımında kullanılan malzemelerin gerekse yetiştirilen ürünlerin ithalat ve ihracatında ciddi sıkıntıların yaşanmasıdır. Bununla birlikte devlet desteğinin yetersizliği, doğrudan gelir desteğinin önemli ölçüde azaltılması, pazar sıkıntısı, seraların çoğunun ısıtmasız olup bir kısmında dondan korunmak amacıyla kömür sobalarının kullanılması ve son yıllarda artan KDV oranları (2010 yılı itibariyle %1 olan KDV’nin %5’e çıkması) sayılabilecek sorunların başında gelmektedir.

Örtüaltı yetiştiricilik faaliyetleri zirai etkinlikler içerisinde bilgi birikimi ve teknik bilgiyi en fazla gerektiren yetiştiricilik türüdür. Bu açıdan ülke çiftçisi bu konuda Bakanlık ve Tarım Müdürlükleri vasıtasıyla bilgilendirilmeli, kitapçıklar veya broşürlerle çiftçi son gelişmelerden haberdar edilmeli, belirli dönemlerde konuda uzman mühendis ve teknisyenler eşliğinde seminerler düzenlenmelidir. Böylelikle ülke çiftçisi örtüaltı üretim teknolojilerini eş zamanlı olarak takip etme ve uygulama imkanı bulabilir düzeye getirilmiş olacaktır.

K.K.T.C.’de örtüaltı üretim ile ilgili en geniş kapsamlı oluşum 1995 yılında 38 üyesiyle kurulan “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Seracılar Birliği”dir. Birlik bu konuda ülke çiftçisinin hemen her türlü ihtiyacını karşılayan ülkedeki büyük çiftçi organizasyonlarından birisidir. 2010 yılı itibariyle birliğin 189 üyesi bulunmakta ve üyelerin çoğunluğunu Maraş bölgesinden (Gazi Mağusa) üreticiler oluşturmaktadır. Birlik hemen hemen çoğu işletme sahibi olan örtüaltı üretimle meşgul ülkedeki 5.000 kişinin yakacak ihtiyacından teçhizat gereksinimlerine kadar her türlü ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır.

Başta da belirtildiği gibi ülkede örtüaltı üretimin hemen her aşamasında ithalat ve ihracat karşılaşılan en büyük sıkıntılardan birisidir. Ülkede son yıllarda süratli bir gelişim içinde olan turizme bağlı olarak ve de ülkenin coğrafi konumunu da göz önüne alacak olursak turistik faaliyetlerin yapılabileceği sürenin uzunluğu da hesaba katılacak olursa belirli dönemlerde ülke nüfusu artmakta ve bu durumda meyve ve sebze tüketiminde ciddi artışlara sebep olmaktadır. Son dönemlerde bu artışı karşılayamayan ülke bu açığı ithalat yoluyla kapatmaya çalışmaktadır ki esasında ülke gerek toprak varlığı gerekse iklimik açıdan elverişli şartlar arz edebilmesine karşın gerekli yatırımların yapılmamasından ve tarım sektörüne yeterince destek olunmamasından kendi ihtiyacını karşılayabilecekken ne yazık ki ciddi döviz kayıpları yaşanmaktadır. Ayrıca yerel üretici de ithalatı yapılan ucuz ürünlerle mücadele edemediğinden ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Aynı durum süs bitkileri içinde geçerlidir. Ülkede her yıl yüklü miktarda kesme çiçek ve süs bitkileri ithalatı gerçekleşmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: K.K.T.C.'de 2008 Yılında İthalatı Yapılan Ürünler (Adet / Ton)

Ürün	Miktar	Ürün	Miktar
Çiçek Tohumu	378 Ton	Domates Fidesi	1.205.121 Adet
Süs Bitkileri Tohumu	584 Ton	Karpuz Fidesi	417.052 Adet
Karanfil Fidanı	20.000 Adet	Kavun Fidesi	114.342 Adet
Süs Bitkisi Fidanı	104.387 Adet	Çilek Fidesi	713.000 Adet
Süs Bitkisi Fidesi	1.050 Adet	Muz Fidanı	42 Adet

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere ithalatta özellikle süs bitkileri ve sebzeler öne çıkmaktadır. Bununla birlikte çilek fidesi ve az miktarda muz fidanı ithalatı da gerçekleşmiştir. Ülkede örtüaltı çilek yetiştiriciliği ile ilgili başta Seracılar Birliği'nin öncülüğünde olmak üzere kapsamlı yatırımlar yapılmış olmakla birlikte faaliyetin beklendiği gibi bir kazanç sağlamaması sebebiyle büyük ölçüde bu üretimden vazgeçilmiştir.

2008'de K.K.T.C.'de seralarda 350.000 adet çiçek (kesme ve saksılı süs bitkisi) üretimi gerçekleşmiş buna karşın aynı yıl 2.220.999 adet çiçek ithalatı yapılmıştır. İthal edilen başlıca türler karanfil (982.380 adet), dış mekan süs bitkileri (340.719), saksılı süs bitkileri (168.087), gül (131.860) ile diğer kesme ve süs bitkileridir. Oysaki 2001'de ülke bugünkü ithal ettiği çiçek miktarını kendisi üretebilecek konumda iken zamanla büyük ölçüde gerileyen ve örtüaltı ürünler içerisinde getirisi en yüksek ürünlerden olan çiçek üretimi neredeyse bırakılma noktasına gelmiştir.

Ülkede örtüaltı üretim potansiyeli iç pazar ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayıp dış pazara açılabilir düzeydeyken ne yazık ki idari bir takım problemlerden ötürü sektör ihracatta ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. 2011 yılına gelindiğinde üreticiler kendi imkanlarıyla ilk defa Türkiye'ye 2 tonluk domates ihracatı gerçekleştirmişlerdir. Oysaki coğrafi şartları ve konumu göz önüne alındığında ada ülkesinin potansiyeli civar ülkelerin özellikle turizm sezonunda artan ürün talebini karşılamaya yönelik bir pozisyonda bulunmaktadır.

Sonuç

Örtüaltı üretim zirai uygulamalar içerisinde yeni bir teknikmiş gibi algılsa da esasında tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Oldukça eski bir uygulama olan bu faaliyetin tarih boyunca çok çeşitli ve farklı nitelikte olan uygulamaları da söz konusu olmuştur. Bu faaliyetin Orangery, Pinery gibi tek bir amaca hizmet eden örnekleri olduğu gibi sadece dinlenme veya sergi amaçlı kullanılan tiplerinin de var olduğunu tarihi kaynaklardan anlamaktayız. Günümüzde bu üretim faaliyeti çok daha geniş bir alanda ve özellikle ekonomik amaçlı üretime mekan teşkil etmektedir.

Örtüaltı üretimin K.K.T.C.'deki yeri ve gelişimine baktığımızda ise ülkede 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren başlayan örtüaltı üretim bir dönem atılım yaptığı halde ne yazık ki son yıllarda ciddi anlamda gerilemektedir. Hatta bazı örtüaltı üretim yapıları kaderine terk edilmiş atıl durumda beklemektedir. Bununla birlikte ülkenin temel iktisadi faaliyetinin günümüzde turizm olduğunu düşünürsek ve de ülkede bulunan 6 adet üniversitedeki binlerce öğrenciyi de hesaba katarsak her yıl K.K.T.C. ciddi anlamda bir nüfusu ağırlamakla birlikte tarımın ekonomik sektörler içindeki payı yıldan yıla azalma eğilimindedir. Oysaki kendi ihtiyacını karşılamanın da ötesinde her yıl gelen binlerce turist ve öğrenciyi beslemek durumunda olan ülke maalesef mevcut birtakım idari uygulamaların da etkisiyle önemli bir gıda ithalatçısı durumundadır. K.K.T.C.'nin iklimik şartlarını da göz önüne alarak yılın her dönemi için bitkisel üretime imkan veren örtüaltı yetiştiriciliğin ülkede daha da yaygınlaştırılıp teşvik edilmesi, zaten gerilemekte olan zirai üretime bir alternatif olabilecektir.

Her zirai faaliyette olduğu gibi örtüaltı üretimde de temiz su kaynaklarına ihtiyaç vardır. Özellikle son yıllarda şiddetini artıran yaz kuraklıkları ve bilinçsizce harcanan yer altı suları nedeniyle ülkede su sıkıntısı da ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bunun için de Mersin'in Anamur ilçesinde bulunan Dragon Çayı üzerine inşa edilecek Alaköprü Barajı'ndan Girne civarındaki Geçitköy Barajı'na borularla yıllık 75 milyon m³'lük su aktarımı planlanmaktadır. Bu uygulama ile birlikte ülkedeki tarımsal faaliyetlerde ve buna bağlı olarak örtüaltı üretimde büyük artışlar olabilecektir.

Son yıllarda ülkedeki çalışan nüfus içerisinde tarımla geçinen nüfusun dramatik ölçüde azalması bu iktisadi faaliyetin durumunu daha çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Örtüaltı üretim zirai faaliyetler içerisinde insan emeğine en fazla ihtiyaç duyan, makine kullanımının sınırlı olduğu bir faaliyet olup istihdam açısından da büyük önem arz etmektedir. Günümüzde ülkedeki örtüaltı üretim işletmelerinde 5000 kişi istihdam edilmektedir.

Ülkede söz konusu faaliyetteki bir diğer sıkıntı ise ürün çeşitliliğinin olmamasıdır. Konum itibarıyla pek çok tropikal bitkiyi örtüaltında yetiştirebilecek durumda iken muz dışında herhangi bir tropikal bitkinin yetiştirilmemesi, önemli bir kesme çiçek ve saksılı süs bitkisi üreticisiyken günümüzde büyük ölçüde bu ihtiyacı ithalatla karşılaması, çiçek yetiştirilmek için tesis edildiği halde yeterli destek sağlanmadığı için boş bırakılan ya da sökülen seraların bulunması sayılabilecek başlıca sıkıntılar arasındadır. Oysaki ülkede ekonomik getirisi de yüksek olan muz, avokado, pepino, ağaç kavunu gibi tropikal meyvelerin üretimiyle birlikte bulunduğu konumu göz önüne alırsak Ortadoğu ülkelerinin de taleplerini karşılayarak aynı zamanda sebze ve meyve üretiminde çeşitlemeye gidilerek ülke çiftçisine büyük destek sağlanabilir.

K.K.T.C. örtüaltı yetiştiricilik açısından oldukça elverişli şartlara sahip olmakla beraber ne yazık ki ülkenin uluslararası alanda statüsünün netlik kazanmamış oluşu ve birtakım ekonomik yaptırımlar ihracatın önündeki en büyük engeldir. Bu açıdan genel olarak ihracata tabi olan örtüaltı ürünlerden arzu edilen kazanç sağlanamamaktadır.

Son olarak belirtilmesi gereken durum örtüaltı üretime gerekli devlet desteğinin sağlanmasıdır. Özellikle dolu olayı sonrası meydana gelen zararın karşılanması, ısıtmalı yapılarda enerji kaynağının temini veya ödenek sağlanması gibi uygulamalarla örtüaltı üretim çiftçisi rahatlatılmalı ve teşvik edilmelidir. Son zamanlarda örtüaltı üretimin gerilemesinde desteklerin azaltılıp vergilerin artırılmasının etkisi büyüktür. Aynı zamanda örtüaltı üretimde ilk kurulum masraflarını göz önüne alarak gerekli malzemenin temininde kolaylıklar ve vergi indiriminin sağlanması büyük önem teşkil etmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim (2007a), <http://www.newworldencyclopedia.org/> (Son erişim: 02.06.2011).
- Anonim (2009a), “Seracılığın Tarihçesi”, <http://www.bahcesel.com/forumsel/tanisma-bolumu-bahcesele-yeni-gelenler-once/21619-seracilik/> (E.T: 02.06.2011).
- Anonim (2009b), “The History Of The Pineapple”, (Elektronik ortam), <http://gardenofeaden.blogspot.com/2009/01/history-of-pineapple.html> (E.T: 02.06.2011).
- Anonim (2010a), “The History Of Greenhouses”, http://www.hobby-greenhouse.com/history_of_greenhouses.htm (E.T: 02.06.2011).
- Anonim (2010b), “Greenhouse”, http://hubpages.com/hub/green_house (E.T: 02.06.2011).
- Anonim (2010c), “Orangery”, <http://en.wikipedia.org/wiki/> (E.T: 02.06.2011).
- Anonim (2011a), “Historical Background”, (Elektronik ortam), <http://www.mountvernon.org/visit/plan/index.cfm/pid/708/> (E.T: 02.06.2011).
- Bayraktar, K., (1964), “Sera Sebzeçiliği”, Ege Üniv. Ziraat Fakültesi Yayın No: 97, 1964, İzmir.
- Campbell, S., (2005), “A History of Kitchen Gardening”, Frances Lincoln Ltd. printed, 2005, Singapur.
- Gönençgil, B., Çavuş, E., (2006), “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin İklimi”, Elçi Yayıncılık, 2006, İstanbul.
- Gözenç, S., Günal, N., Özdemir, Y., (2006), “Ortadoğu Güneybatı Asya Ülkeler Coğrafyası”, Der Yayın, Ek – Bil Matbaacılık, Aralık 2006, İstanbul.
- Güven, Yıldız. (1982). Türkiye Seracılığının Plastik Örtülere Olan Bağımlılığı ve Darboğazları, I. Türkiye Seracılık Kongresi, 28 – 30 Nisan 1981, Etibank Matbaası, Ankara, s. 52 – 62.
- İlseven, S., Hıdırer, G., Tümer, A., (2007), “Kıbrıs Coğrafyası”, II. Baskı, FSF Matbaacılık, K.T. Eğitim Vakfı Yayınları, Eylül 2007, K.K.T.C.

- Jensen, M. H., Malter, A. J., (1995), "Protected Agriculture A Global Review", World Bank Technical Paper Number: 253, Nisan 1995, Washington, D.C., A.B.D.
- K.K.T.C.M.D.M., (2010), K.K.T.C. Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı Meteoroloji Dairesi Müdürlüğü Verileri, 2010.
- Sevgican, A., (1999), "Örtüaltı Sebzeçiliği (Topraklı Tarım)", Cilt: 1, Ege Üniversitesi Basımevi, Ege Üniv. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 528, 1999, İzmir.
- T.Y.Ü. (Tarımsal Yapı ve Üretim), (2009), K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı İstatistik ve Planlama Şubesi, (2008), "Tarımsal Yapı ve Üretim 2005 – 2008", 2009, Lefkoşa.

EKLER:

Foto 1: Basit yöntemlerle ısıtmanın yapıldığı (Mangal veya sobalarla) sebze üretilen bir plastik sera (Maraş / Gazi Mağusa).

Foto 2: Çilek yetiştiriciliğinin yapıldığı alçak tünellerden bir görünüm (Yeşilirmak / Lefke).

Foto 3: Katlı çilek yetiştiriciliğinin yapıldığı yüksek plastik tünellerin içinden bir görünüm (Yeşilirmak / Lefke).

Foto 4: Ahşap ve metal konstrüksiyon malzemelerinin bir arada kullanıldığı yay çatılı plastik örtülü yapılara bir örnek (Yeşilirmak / Lefke).

Foto 5: K.K.T.C.'deki ilk örtüaltı üretim faaliyetlerine ait iskelet kalıntıları (Boğaz / İskele).